

Podręcznik
Z Prac ZBSE

490.56/056

ZESZYT Nr **19**

GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY
ZAKŁAD BADAŃ STATYSTYCZNO-EKONOMICZNYCH

Z PRAC
ZAKŁADU
BADAŃ
STATYSTYCZNO
-EKONOMICZNYCH

Z BADAŃ NAD
BUDŻETAMI
RODZINNYMI

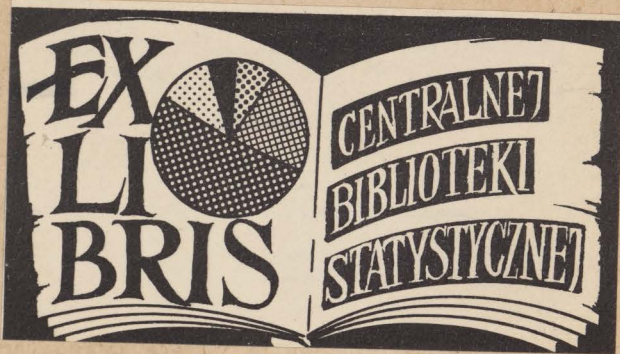
79056

Wydawca:

Główny Urząd Statystyczny
ZAKŁAD BADAŃ STATYSTYCZNO-EKONOMICZNYCH
Warszawa, ul. Wawelska 1/3

Dyrektor Zakładu: *dr E. Krzeczowska*

Zespół redagujący: *mgr T. Dmoch, mgr K. Gądek, mgr S. Giembicki*

79056

OD ZESPOŁU REDAGUJĄCEGO

Zeszyt 19 publikacji serii "Z Prac Zakładu Badań Statystyczno-Ekonomicznych" poświęcony jest problematyce analizy struktury spożycia gospodarstw domowych według różnych cech tych gospodarstw. Problematyka ta będzie omawiana również w dalszych publikacjach tej serii wydawniczej. Treść niniejszej publikacji stanowi robocza wersja /stąd pewne braki stylistyczne i braki w dopracowaniu redakcyjnym tekstu/ analizy wpływu na strukturę dochodów i wydatków gospodarstw domowych cechy: pochodzenie miejskie lub wiejskie małżonków. W pracy omówione zostały podstawowe typy rodzin /2 i więcej osobowych/ z punktu widzenia pochodzenia małżonków wyłącznie z miasta, wyłącznie ze wsi lub pochodzenia jednego z współmałżonków z miasta, a drugiego ze wsi.

Autor analizuje demograficzną strukturę wymienionych typów rodzin, strukturę ich dochodów oraz wydatków; omawia wielkość gospodarstwa domowego /liczbę osób/ w zależności od typu rodziny. W rozważaniach na temat struktury dochodów autor zwraca uwagę na różnice w udziale dochodów z pracy i ze świadczeń społecznych w wymienionych typach rodziny. W zakresie struktury wydatków poruszony jest m.in. temat warunków mieszkaniowych oraz wyposażenia gospodarstw domowych tych rodzin w artykuły trwałego użytkowania.

Niektóre spostrzeżenia autora mają niewątpliwie charakter dyskusyjny. Wynika to w dużym stopniu z niedostatecznej liczby pewnych typów gospodarstw domowych w próbie stanowiącej podstawę niniejszego opracowania, na co zresztą zwraca uwagę sam autor.

Praca napisana została przez dr Andrzeja Tymowskiego.

Zakład zwraca się do czytelników o nadsyłanie uwag dotyczących badanej problematyki pod adresem: Zakład Badań Statystyczno-Ekonomicznych GUS, Warszawa, ul. Wawelska 1/3, tel. 25-10-45.

SPIS TREŚCI

	Str.
1. Uwagi ogólne	3
2. Struktura demograficzna a pochodzenie rodziny . . .	10
3. Dochody rodziny a jej pochodzenie	15
4. Wydatki rodziny a jej pochodzenie	25
5. Warunki mieszkaniowe rodzin a ich pochodzenie . . .	40
6. Wyposażenie gospodarstw o różnym pochodzeniu w nie- które dobra konsumpcji trwałej	42
7. Wnioski	44

79056

Dr Andrzej Tymowski

WPŁYW POCHODZENIA MIEJSKIEGO LUB WIEJSKIEGO NA STRUKTURĘ DOCHODÓW I WYDATKÓW GOSPODARSTW DOMOWYCH

1. UWAGI OGÓLNE

Poszukiwanie i ustalanie jakie czynniki oddziałują na wielkość i strukturę wydatków rodzin, na ich spożycie, jest sprawą zawsze istotną zarówno dla osób zajmujących się w życiu codziennym zagadnieniami ekonomicznymi i społecznymi jak i naukowców – ekonomistów i socjologów. Różnorodność tych czynników jest tak duża, a ich oddziaływanie tak bardzo złożone i zmienne, że trudno jest sporządzić pełną klasyfikację. Stosowane w tym zakresie podziały przez różnych autorów zagranicznych^{1/}, czy też polskich^{2/} wylicza ostatnio szczegółowo S. Mynarski^{3/} w swej pracy, poświęconej wpływowi dochodów i składu osobowego rodziny na wielkość jej wydatków. Rozpatruje on poza tym nie tylko wpływ różnych czynników na kształtowanie się popytu rynkowego lub spożycia w skali makro ale także zmiany popytu w skali gospodarstwa domowego. Ten mikroekonomiczny punkt wyjścia dla rozpatrywania

1/ Na przykład:

- E. Schäfer, "Grundlagen der Marktforschung" Westdeutscher Verlag. Köln-Opladen 1953, s.103
- J.A.C. Brown "The Consumption of Food in Relation to Household Composition and Income" - "Econometrica" 1954 Nr 22

2/ Na przykład:

- E. Garbacik "Metody planowania zaopatrzenia ludności na przykładzie zaopatrzenia ludności wiejskiej", PWG, Warszawa 1955 ss 122-132.
- K. Boczar "Społeczno-gospodarcze podstawy obrotu towarowego", PWG, Warszawa, 1959 ss 28-32.

zagadnienia popytu skłania S. Mynarskiego do^{4/} przyjęcia podziału na następujące grupy czynników:

- a/ czynniki charakteryzujące rodzinę;
- b/ czynniki charakteryzujące ogólną sytuację rynkową.

Do pierwszej grupy czynników zalicza się: strukturę demograficzną gospodarstwa domowego, dochody rodziny, rolę męża i żony w podejmowaniu decyzji finansowych, stopień i rodzaj aktywizacji zawodowej rodziny, przynależność rodziny do określonej grupy społecznej, zasoby majątkowe, miejsce zamieszkania itp.

Do grupy czynników określających ogólną sytuację rynkową można zaliczyć w szczególności takie elementy jak dochód narodowy i jego podział, ceny i ich wzajemne relacje, podaż i popyt dóbr i usług na rynku, zjawiska sezonowe i modę.

Pomiędzy obu grupami czynników zachodzą oczywiście różnorodne związki. Pierwsza grupa czynników oddziałuje na wydatki każdej rodziny z osobna i może być w pewnym stopniu przez te rodziny zmieniana. Natomiast czynniki drugiej grupy oddziałują na większą zbiorowość jednocześnie, a wpływ na ich kształtowanie się pojedynczej rodziny jest minimalny. Ta druga grupa czynników przekracza jednak zakres analizowany w tym opracowaniu, którego celem jest omówienie struktury spożycia w zależności od cechy indywidualnej rodziny, której wpływu na spożycie dotąd w Polsce nie badano: pochodzenia miejskiego lub wiejskiego głowy gospodarstwa domowego lub jego współmałżonka.

Przy wyborze cechy analizowanej kierowano się dotychczasowym stanem badań mikroekonomicznych nad spożyciem gospodarstw domowych w Polsce. Stan ten przedstawiono już w innym opracowaniu^{5/},

2/ c.d.

- A. Hódoly "Wstęp do badań rynku", P.W.G., Warszawa, 1961, s.172.
- C. Kos "Czynniki wpływające na spożycie", "Roczniki IHW" 1962 z.4 s.12

3/ S. Mynarski "Wpływ dochodu i składu osobowego rodziny na wielkość i strukturę jej wydatków" Wydawnictwo PAN, 1967 s. 144

4/ Tamże strony 9-25.

5/ Patrz A. Tymowski "O konieczności badań nad społecznymi aspektami zróżnicowania sytuacji materialnej".

obecnie ograniczam się więc tylko do przypomnienia, iż dotychczasowe analizy wpływu różnych cech, charakteryzujących rodzinę, na strukturę jej wydatków i spożycia dotyczyły głównie wysokości i struktury dochodów, liczebności rodziny, stopnia jej aktywizacji zawodowej i miejsca zamieszkania. W mniejszym stopniu badano wpływ na budżet domowy takich czynników demograficznych jak wiek głowy rodziny, długość trwania związku małżeńskiego, kulturalnych jak: poziom wykształcenia głowy rodziny lub czynników ekonomicznych jak dział lub gałąź gospodarki narodowej w której pracuje głowa rodziny, posiadanie niektórych przedmiotów trwałego użytku, rodzaj posiadanego mieszkania itp. Powiązanie tych cech osób, czy gospodarstw domowych z wielkością i strukturą ich dochodów i wydatków zostało już stwierdzone i nie jest celem niniejszego opracowania przedstawianie wyników tych analiz. W pracy przedstawiony zostanie natomiast wpływ na strukturę budżetu domowego innej, dotąd nie badanej cechy, a mianowicie pochodzenia miejskiego czy wiejskiego głowy gospodarstwa domowego lub jego współmałżonka.

Opracowanie tego zagadnienia ma duże znaczenie zarówno merytoryczne jak i metodologiczne. W okresie po II wojnie światowej, między innymi dzięki industrializacji kraju, nastąpił proces przenoszenia się ludności wiejskiej do miast. W roku 1946 ludność ~~miej-~~ ~~stwa~~ stanowiła tylko 34% ludności kraju, w 1956 już 44,9%, a w roku 1966 aż 50%, a więc po raz pierwszy w Polsce liczba ludności mieszkającej w mieście zrównała się z liczbą osób mieszkających na wsi. Ustalenie, choć ogólne, czy i o ile różni się struktura demograficzna rodzin tych osób, które przeprowadziły się ze wsi do miasta, od struktury rodzin mieszkających tam już od pokoleń, jakie są różnice w poziomie dochodów tych gospodarstw, jakie są różnice w preferencjach konsumpcyjnych, warunkach mieszkaniowych, czy wyposażeniu gospodarstw jest sprawą ważną, zarówno dla ekonomisty jak i socjologa, dla organów sporządzających plany perspektywiczne, jak i dla polityków społecznych.

Niezależnie jednak od znaczenia ustalenia wpływu pochodzenia miejskiego czy wiejskiego na wielkość i strukturę budżetu gospodarstwa domowego dla prac planistycznych, jak i nauk społecznych, badanie tego rodzaju stanowi pewną nowość metodologiczną, wskazuje na szerokie możliwości wykorzystania wyników badań budżetów rodzinnych w przypadku uzyskania danych dotyczących przeszłości rodziny.

Dotychczas w badaniach GUS-u ustalano wyłącznie wpływ pewnych cech występujących w gospodarstwach objętych badaniami na kształtowanie się budżetu domowego w badanym okresie /np. różnych cech demograficznych charakteryzujących gospodarstwo domowe, miejsce pracy czy zamieszkania, poziom wykształcenia itp./. Zadaniem niniejszego opracowania jest analiza wpływu, jaki wywiera na budżet gospodarstwa domowego w okresie badania cecha dotycząca jego przeszłości tzn. pochodzenie głowy rodziny i współmałżonka. Brak doświadczenia w tego rodzaju analizach, nie przeprowadzanych jeszcze wogóle w Polsce i mało rozpowszechnionych na świecie mógł oczywiście spowodować czy inne niedociągnięcia w badaniu o czym zresztą będzie mowa dalej. Nie zmienia to jednak faktu, że tego rodzaju badanie stanowi pewne rozszerzenie wachlarza możliwości wykorzystania wyników badań budżetów rodzinnych, wskazuje na możliwość dalszego i szerokiego ich wykorzystywania, w zakresie dotąd nie praktykowanym.

Przyjęte kryteria analizy przeprowadzonej w oparciu o niepublikowane dane z badań budżetów rodzinnych GUS-u są w zasadzie bardzo proste. Reprezentację objętą badaniami budżetów rodzinnych w 1966 r. podzielono na 4 grupy gospodarstwa a mianowicie:

- a/ gospodarstwa, w których głowa rodziny /tzn. małżonek/ pochodzi ze wsi; w opracowaniu równoznaczne z pochodzeniem chłop^{skim}
- b/ gospodarstwa, w których współmałżonek /tzn. żona/ pochodzi ze wsi;
- c/ gospodarstwa, w których oboje małżonkowie pochodzą ze wsi;
- d/ gospodarstwa pozostałe, a więc osób pochodzących z miasta.

W celu wyodrębnienia wpływu pochodzenia miejskiego czy wiejskiego na warunki materialne, wprowadzono jeszcze jeden dodatkowy przekrój, według którego analizowano badaną reprezentację w każdej z wyżej podanych czterech kategorii gospodarstw, a mianowicie, liczbę osób w rodzinie. Ponieważ, jak to już omówiono w innej pracy, czynnik ten jest jednym z decydujących elementów różnicujących sytuację materialną gospodarstw domowych, uznano za konieczne przeprowadzanie porównań wielkości i struktury konsumpcji badanych gospodarstw o tej samej liczbie osób. Inaczej trudno byłoby ustalić, jakie zmiany w spożyciu są spowodowane różnicami w liczbie osób w gospodarstwie, a jakie odmiennym pochodzeniem.

6/ Por. A. Tymowski "Dochody i wydatki pracowników przemysłu", Wyd. Inst. Pracy, Warszawa, 1967, ss. 67-90.

Ze względu na ograniczoną wielkość badanej próbki nie wprowadzono jednak dodatkowych podziałów, wydaje się mniej istotnych przy analizie omawianego problemu, - na gospodarstwa pracowników umysłowych i fizycznych, gospodarstwa domowe, których głowy rodzin mają różny poziom wykształcenia, zamieszkują miejscowości o rozmaitej wielkości itp. Tak samo nie przeprowadzono dodatkowych analiz struktury konsumpcji gospodarstw w różnych kategoriach pochodzenia w podziale na poszczególne grupy zamożności, a traktowano dochody, jako element zależny m.in. od pochodzenia rodziny lub jej członków. Wprowadzenie grupowania gospodarstw według liczby osób w gospodarstwie w wymienionych kategoriach pochodzenia /ze wsi lub miasta/ nie wyklucza oczywiście pewnej ogólnej oceny kształtowania się liczebności tych rodzin, ich warunków materialnych, mieszkaniowych, wyposażenia gospodarstw itp.

Reasumując: badane przekroje mają w zasadzie umożliwić porównanie szczegółowe /a nie tylko ogólne/ różnic w warunkach bytu - a więc bardzo szeroko rozumianego spożycia - osób pochodzenia miejskiego i wiejskiego, jak i wyodrębnić wpływ pochodzenia ze wsi męża i żony.

Należy podkreślić, że do przeprowadzenia analizy dysponowano dość dużą reprezentacją gospodarstw domowych objętych badaniami budżetów rodzinnych w 1966 r., tj. 3397 gospodarstwami, a po wyeliminowaniu gospodarstw osób samotnych, co uzasadniono poniżej, próbka analizowana wyniosła 2966 rodzin. Szczegółowy układ badanej reprezentacji obrazuje tablica 1.

Tablica 1. Rozkład badanej próbki według pochodzenia /miejskiego - wiejskiego/ 1/

Lp.	Wyszczególnienie	Gospodarstwa ogółem	Budżety gospodarstw w których pochodzi ze wsi			Pozostałe gospodarstwa
			głowa rodziny	żona	oboje małżonkowie	
1	Ogółem badano budżetów pracowniczych: a/w liczbach bezwzględnych	2966	350	256	657	1703
	b/w procentach	100,0	11,8	8,6	22,1	57,5
2	Udział w badanej reprezentacji gospodarstw pracowników umysłowych	30,4 ^{2/}	28,8 ^{2/}	25,0	20,1	35,0 ^{2/}

1/ Po wyeliminowaniu gospodarstw domowych jednoosobowych.

2/ Udział obliczono bez wyeliminowania gospodarstw jednoosobowych.

Gospodarstwa osób samotnych - 431 osób po szczegółowym zbadaniu - wyeliminowano z dalszej analizy. Na pozór ustalenie wpływu pochodzenia na modele spożycia byłoby w gospodarstwach osób samotnych najłatwiejsze.

W rzeczywistości jednak stwierdzono, że informacje o budżetach osób samotnych są dla celów omawianej analizy zupełnie nieprzydatne. Ustalono mianowicie, że w analizowanej próbie:

A/ Gospodarstwa osób samotnych pochodzenia wiejskiego są, przeciętnie biorąc, dużo młodsze niż osób samotnych pochodzenia miejskiego.^{7/} Merytorycznie można to łatwo uzasadnić: osoby pochodzenia wiejskiego muszą opuścić dom, aby zacząć gospodarować samodzielnie w mieście, osoby młode w mieście naogół póki się nie usamodzielnią, nie zawrą związku małżeńskiego pozostają w domu rodzinnym. Nie zmienia to jednak faktu, że duża różnica wieku badanej próbki w obu kategoriach gospodarstw pociąga za sobą nieporównywalność struktury ich spożycia spowodowaną nie tylko różnicami pochodzenia lecz i wieku. Stąd ograniczona przydatność uzyskanych wyników dla tej analizy, tj. ustalenia wpływu pochodzenia wiejskiego czy miejskiego na strukturę konsumpcji.

B/ Osoby pochodzenia wiejskiego - naogół, jak to już podkreślono, młodsze - są nieproporcjonalnie częściej mieszkańcami hoteli robotniczych, niż pracownicy samotni pochodzenia miejskiego. Mieszkańcy hoteli robotniczych mają specyficzną strukturę budżetu, trudną do porównania z osobami mieszkającymi na własnym gospodarstwie niezależnie od wpływu, jaki ewentualnie wywiera różnica w pochodzeniu. I ten fakt uzasadnia konieczność wyeliminowania z dalszej analizy gospodarstw osób samotnych.

Gospodarstwa osób pochodzących całkowicie z miasta stanowią 57,5% badanych gospodarstw, całkowicie wywodzących się ze wsi 22,1%; resztę analizowanej reprezentacji /20,4%/ - gospodarstwa mieszane, to jest takie, w których tylko jeden współmałżonek pochodzi ze wsi. Bydana reprezentacja odpowiada w ogólnej proporcji wielkości przepływu

^{7/} I tak na przykład w badanej reprezentacji 72% mężczyzn i 54% kobiet pochodzenia wiejskiego ma poniżej 30-tu lat, podczas gdy wśród osób samotnych pochodzenia miejskiego odpowiednie dane wynoszą 54 i 27%.

ludności wiejskiej do miast w latach powojennych /od 1946 do 1966/, co świadczy o dość dużym stopniu reprezentatywności danych.

Trzeba jednak zaznaczyć, że około 6% badanej reprezentacji we wszystkich analizowanych grupach pochodzenia rodzin pracuje wprawdzie w zakładach i instytucjach gospodarki społecznej na terenie miast, mieszka jednak **nie prowadząc** gospodarstw rolnych w osadach i wsiach podmiejskich.

Rozkład badanej próbki między poszczególne kategorie badanych gospodarstw nie jest równomierny, gdyż odpowiada ogólnym proporcjom badanej populacji. Wprawdzie w każdej z badanych grup próbka jest dość liczna / w najmniej licznym przypadku: żony pochodzącej ze wsi przekracza 250 gospodarstw/ i pozwala na wyciągnięcie przybliżonych uogólnień, to jednak trzeba podkreślić, iż właściwie bardziej wiążące wnioski można wyciągnąć tylko odnośnie rodzin, w których oboje współmałżonkowie pochodzą ze wsi oraz odnośnie gospodarstw wywodzących się z miast. Dane o małżeństwach mieszanych mają charakter bardziej orientacyjny, są mniej wiarogodne i w dalszych analizach przy bardziej licznych próbkach mogą ulec pewnej rewizji. Uwagi te są szczególnie istotne, jeśli się uwzględni konieczność przeprowadzania analiz nie tylko w oparciu o średnie dla każdej kategorii gospodarstw, lecz w podziale tych gospodarstw według liczby osób w gospodarstwie.

Przeprowadzona analiza wykazała ponadto, że w poszczególnych kategoriach gospodarstw domowych, w różnym stopniu powiązanych pochodzeniem z miastem i wsią udział rodzin pracowników umysłowych i fizycznych jest nierównomierny; w gospodarstwach osób pochodzących z miast udział pracowników umysłowych jest wyraźnie wyższy - stanowi ponad 1/3 badanych gospodarstw zaś w rodzinach, gdzie oboje współmałżonkowie pochodzą ze wsi - 20%. W gospodarstwach tzw. "mieszanych" z punktu widzenia pochodzenia udział rodzin pracowników umysłowych waha się między tymi wielkościami. Ograniczona z konieczności wielkość próbki uniemożliwiła oddzielną analizę wpływu pochodzenia na strukturę dochodów i wydatków rodzin pracowników umysłowych i rodzin pracowników fizycznych. Nie wątpliwie jednak pewne różnice w modelach konsumpcji obu kategorii rodzin mogą powstać nie tylko w wyniku różnic w strukturze konsumpcji pracowników o pochodzeniu miejskim lub wiejskim, lecz wiązać się mogą także z różnicami

jakie istnieją w spożyciu pracowników fizycznych i umysłowych oraz nierównomiernym rozkładem w badanej reprezentacji.

Reasumując powyższe uwagi można stwierdzić, że badane próbka umożliwia ustalenie wpływu jaki ma pochodzenie miejskie lub wiejskie członków gospodarstwa domowego na sytuację demograficzną rodziny, jej dochody i wydatki, jak i zagospodarowanie.

2. STRUKTURA DEMOGRAFICZNA A POCHODZENIE RODZINY

Przy analizie budżetów rodzinnych poświęca się na ogół mało uwagi charakterystyce demograficznej rodziny. Nie wydaje się to słuszne. Liczba osób w rodzinie, jej skład pod względem wieku i płci, udział osób w wieku produkcyjnym oraz udział pracujących - wszystko są to ważne czynniki, często decydujące o poziomie i strukturze dochodów i wydatków, o korzystaniu z różnych form społecznego funduszu spożycia o stopniu zagospodarowania gospodarstwa domowego.

Zestawione w tablicy 2 dane charakteryzują podstawowe elementy demograficzne i aktywność zawodową gospodarstw domowych w powiązaniu z czterema badanymi kategoriami pochodzenia /wiejskiego lub miejskiego/ analizowanych rodzin. Poza informacjami o charakterze porządkowym o ilości badanych gospodarstw i liczbie osób w gospodarstwach objętych badaniem, przedstawiono również w tablicy informacje dotyczące trzech podstawowych grup zagadnień:

- a/ wielkości gospodarstw domowych /liczby osób w gospodarstwie /,
- b/ wieku członków gospodarstwa domowego,
- c/ liczby osób pracujących w gospodarstwie domowym.

Problem wielkości gospodarstw należy rozpatrzyć w dwóch aspektach: przeciętnej liczby osób w gospodarstwie oraz udziału w badanej zbiorowości gospodarstw o różnej liczbie osób.

Przeciętna liczba osób jest wyraźnie niższa w gospodarstwach domowych osób wywodzących się z miasta - /3,5 osoby/ - oraz w gospodarstwach, gdzie tylko żona pochodzi z miasta /3,56/ niż w gospodarstwach wywodzących się ze wsi, w których żona pochodzi ze wsi. Średnie wynoszą odpowiednio 3,92 i 3,88.

Tablica 2. Dane demograficzne o gospodarstwach domowych objętych badaniami budżetów rodzinnych według pochodzenia miejskiego i wiejskiego 1/

Kategoria danych	Gospodarstwa, w których pochodzi ze wsi:			Pozostałe gospodarstwa
	głowa rodziny /mąż/	żona	oboje małżonkowie	
A. Informacja ogólna o badanych gospodarstwach:				
- liczba gospodarstw	350	256	657	1703
- liczba osób w gospodarstwach	1245	994	2577	5975
- przeciętna liczba osób w gospodarstwie	3,56	3,88	3,92	3,50
B. Gospodarstwa domowe wg liczby osób/w %/				
- 2 osobowe	24,3	12,9	12,8	23,6
- 3 osobowe	26,0	25,4	25,0	30,7
- 4 osobowe	28,6	35,9	34,2	26,4
- 5 osobowe	12,3	16,4	18,7	13,2
- 6 i więcej osobowe	8,8	9,4	9,3	6,1
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0
C. Członkowie gospodarstw domowych wg wieku/w%/				
- do 18 lat	42,8	42,1	45,3	37,8
- 19-65 mężczyźni; 19-60 kobiety	52,4	55,7	52,8	57,2
- od 66 i więcej mężczyzn; i od 61 i więcej kobiety	4,8	2,2	1,9	5,0
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0
D. Stosunek liczby osób pracujących do osób w wieku produkcyjnym	80,4	75,5	75,4	79,3
E. Przeciętna liczba zarobkujących w gospodarstwie domowym	1,50	1,63	1,56	1,59
F. Liczba osób pozostających na utrzymaniu jednego pracującego	2,37	2,38	2,51	2,21

1/ Obliczenia dokonano po wyeliminowaniu gospodarstw osób samotnych stąd niższy niż przeciętnie stopień aktywności zawodowej, /większa ilość osób przypadających na jednego pracującego/.

Wpływ pochodzenia jest więc wyraźny: rodziny, w których oboje małżonkowie, czy też w których żona pochodzi ze wsi są, przeciętnie biorąc, o ponad 10% liczniejsze od rodzin "czysto miejskich", lub w których tylko żona pochodzi z miasta. Jest ciekawe, że z danych tych wynika iż decydujący wpływ na liczebność rodziny ma pochodzenie żony; pochodzenie męża odgrywa mniejszą, prawie nieistotną rolę.

W rodzinach osób wywodzących się z miasta dominantą jest typ gospodarstwa 3 osobowego /30,7%/. Również licznie reprezentowane rodziny 2 i 4 osobowe. We wszystkich pozostałych kategoriach rodzin, powiązanych w mniejszym lub większym stopniu pochodzeniem ze wsią, dominantą jest typ rodziny 4 osobowej /stanowiący 34,2 do 35,9% badanych gospodarstw u rodzin, gdzie oboje współmałżonkowie lub żona pochodzą ze wsi/. W gospodarstwach, gdzie tylko mąż pochodzi ze wsi również poważny udział mają gospodarstwa 2 i 3 osobowe, a w pozostałych kategoriach rodzin, w których tylko żona bądź oboje małżonkowie pochodzą ze wsi - rodziny 3 i w mniejszym stopniu 5-osobowe. We wszystkich typach rodzin "wiejskich" jest także liczniej stosunkowo reprezentowany typ gospodarstwa 6-cio i więcej osobowego.

Wiek osób w badanych gospodarstwach ma istotny wpływ na strukturę wydatków tych gospodarstw, a także pozwala określić siłę roboczą potencjalną, jaką te rodziny reprezentują oraz możliwości ich zarobkowania. Przyjęte w tablicy 2 klasy wieku w zasadzie odpowiadają trzem okresom w życiu człowieka: okresowi przedszkolnemu i szkolnemu potraktowanemu dość szeroko, tj. do 18-go roku życia włącznie; okresowi zdolności do pracy zarobkowej, tj. u mężczyzn od 19-go do 65 roku życia, u kobiet od 19-ego do 60-ego roku oraz okresowi życia kiedy przysługuje już emerytura i kiedy zarówno kobiety jak i mężczyźni w zasadzie nie trudnią się stałą pracą zarobkową. Oczywiście podział ten ma charakter ramowy, możliwe są pewne odchylenia polegające m.in. na rozpoczęciu pracy zarobkowej przed ukończeniem 18-tego roku życia, rozpoczęcia tej pracy później niż po ukończeniu 18-tu lat, co dotyczy na przykład osób studiujących, czy też kontynuowania pracy zarobkowej po osiągnięciu wieku emerytalnego. Ogólnie jednak trzeba stwierdzić, że podział ten, odpowiadający podstawowym etapom życia ludzkiego, jest wy-

starczający dla określenia charakteru badanej rodziny.

Różnice w strukturze wieku rodzin w zależności od pochodzenia, wiejskiego czy miejskiego głowy rodziny i współmałżonka są dość wyraźne. Porównując rodziny, w których oboje małżonkowie pochodzą ze wsi z gospodarstwami osób wywodzących się z miast stwierdza się, że w tych pierwszych gospodarstwach jest wyraźnie wyższy udział osób młodych zaś niższy - osób w wieku produkcyjnym oraz przede wszystkim osób w wieku emerytalnym. Innymi słowy rodziny "wiejskie" są wyraźnie młodsze - rodziny miejskie zaś mają charakter bardziej produkcyjny, są przeciętnie biorąc, wyraźnie starsze. Gospodarstwa "mieszane" to jest te, w których jedno tylko ze współmałżonków pochodzi ze wsi mają charakter pośredni.

Wyjaśnienie tego stanu rzeczy jest proste. W gospodarstwach osób pochodzących ze wsi jest mniejszy udział osób starszych, gdyż naogół do miast przenoszą się osoby młodsze, zakładają tam rodzinę; rodzice ich jednak w większości przypadków pozostają na wsi. Większa dzietność tych rodzin pociąga za sobą większy udział w tych rodzinach dzieci i młodzieży. Jako ciekawostkę warto także zasygnalizować, iż osoby starsze, w wieku emerytalnym, wybierają raczej jako miejsce zamieszkania dom, gospodarstwo córki a nie syna.

Ilość osób w wieku produkcyjnym nie przesądza jednak, że osoby te pracują. Przeprowadzone dodatkowo badanie wykazuje, iż stopień aktywizacji zawodowej tych osób jest wyższy w rodzinach wywodzących się z miasta i w rodzinach, w których głowa rodziny/mąż/ pochodzi ze wsi, niż w gospodarstwach domowych, gdzie oboje małżonkowie czy też tylko żona pochodzi ze wsi. Wynika z tego, że o stopniu aktywizacji osób w wieku produkcyjnym decyduje praca zarobkowa kobiet w rodzinie; mężczyźni pracują zarobkowo statystycznie ujmując prawie w 100%. Stopień aktywizacji zawodowej kobiet pochodzących ze wsi jest natomiast niewątpliwie niższy niż kobiet pochodzących z miasta. Możliwe, iż w pewnym stopniu wpływa na to większa płodność kobiet pochodzących ze wsi.^{8/}

8/ Przeprowadzone dodatkowo analizy stopnia aktywizacji zawodowej osób w wieku produkcyjnym w rodzinach w czterech wyżej wymienionych kategoriach pochodzenia wykazują, iż stopień tej aktywizacji obniża się w każdej z kategorii w miarę jak rodzina staje się liczniejsza, przy czym jednak naogół we wszystkich grupach liczebności rodzin, w rodzinach w których oboje mał-

O sytuacji materialnej rodziny decyduje w dużym stopniu ilość osób, jaka jest na utrzymaniu jednego pracującego. Oczywiście odgrywają tu rolę i pewne inne czynniki, jak posiadany przez rodziny majątek, wysokość zarobków osób pracujących oraz wiek i płeć osób w danym gospodarstwie. Mimo to jednak, uwzględnivszy małe stosunkowo zróżnicowanie wartości posiadanego przez poszczególne rodziny majątku, względnie nieznaczną dyspersję płac ogółu pracowników jak i fakt, że trudno osoby o różnym wieku i płci sprowadzić do wspólnego mianownika^{9/} można uznać, że liczba osób utrzymywanych przez jednego pracującego dostatecznie charakteryzuje sytuację materialną rodzin w badanych przekrojach w/g pochodzenia.

W gospodarstwie domowym osób pochodzenia miejskiego na utrzymaniu jednego pracującego znajduje się przeciętnie 2,21 osoby, podczas gdy w gospodarstwach osób, gdzie oboje małżonkowie pochodzą ze wsi aż 2,51 osoby, a więc o 14% więcej. W gospodarstwach, gdzie tylko jedna osoba pochodzi ze wsi /mąż lub żona/ ilość utrzymywanych osób kształtuje się między tymi dwiema wielkościami. Różnice są większe w rodzinach bardziej licznych. Ogólnie można jednak

8/ c.d.

żonkowie, bądź żona jest pochodzenia wiejskiego stopień aktywizacji zawodowej kobiet jest zwykle najniższy. Poniższe zestawienie obrazuje to na przykładzie 2-ech podstawowych grup:

Oboje małżonkowie pochodzą	Stopień aktywizacji zawodowej kobiet				
	Liczebność gospodarstwa:				
	2	3	4	5	6 i wię- cej osób
Ze wsi	80,3	80,2	74,9	72,7	67,6
Z miasta	84,5	81,5	77,0	75,0	73,9

9/ Można by oczywiście operować tzw. jednostkami konsumpcyjnymi. Wysokość ich jednak jest dość dyskusyjna i trudno powiedzieć, aby ustalone jednostki miały wartość bezwzględnie słusznego miernika. Ogólnie można postawić tezę, że w przypadku przeliczenia analizowanych wielkości na jednostki konsumpcyjne różnice między ilością utrzymywanych osób wyrażone w jednostkach konsumpcyjnych na jednego pracującego byłyby między osobami z poszczególnych kategorii rodzin mniejsze.

stwierdzić, że niezależnie od wysokości dochodów gospodarstwa - rodziny osób pochodzących ze wsi startują w zasadzie z gorszej pozycji i mają więcej osób na utrzymaniu od rodzin wywodzących się z miasta.

Reasumując powyższe uwagi o strukturze demograficznej badanej populacji w zależności od jej pochodzenia miejskiego lub wiejskiego stwierdzić można następujące prawidłowości:

a/ Wpływ pochodzenia na strukturę demograficzną rodziny jest wyraźny, przy czym decydującą rolę odgrywa pochodzenie żony, a nie męża.

b/ Gospodarstwa osób, w których oboje małżonkowie pochodzą ze wsi są na ogół liczniejsze. Większy w nich jest udział dzieci i młodzieży, a mniejszy osób w wieku produkcyjnym oraz przede wszystkim osób w wieku emerytalnym.

c/ Stopień aktywizacji zawodowej osób w wieku produkcyjnym w rodzinach gdzie oboje małżonkowie, lub też tylko żona pochodzą ze wsi jest niższy, niż w pozostałych grupach rodzin.

d/ Osoby zawodowo czynne w gospodarstwach wywodzących się ze wsi mają przeciętnie większą ilość osób na utrzymaniu, niż osoby wywodzące się z miasta.

Uwagi powyższe mają charakter ogólnej informacji o strukturze demograficznej badanych rodzin, o stopniu ich aktywizacji zawodowej. Mają one duże znaczenie dla późniejszych rozważań, w których analizować się będzie dochody tych gospodarstw oraz ich wydatki z punktu widzenia pochodzenia wiejskiego czy miejskiego badanych gospodarstw.

3. DOCHODY RODZINY A JEJ POCHODZENIE

Wielkość i struktura spożycia gospodarstwa domowego jest - jak wiadomo - funkcją wielu czynników. Jednym z nich i to najważniejszym obok struktury demograficznej rodziny są dochody gospodarstwa domowego. Rozpatrując sprawę wpływu pochodzenia na wielkość i strukturę spożycia konieczne jest uprzednie przeanalizowanie, jak kształtują się dochody gospodarstw domowych w zależności od stopnia ich powiązania ze względu na pochodzenie ze wsi lub z miasta.

Stwierdzono już uprzednio, że przeciętna liczba osób w rodzinie jest różna w zależności od tego, czy oboje małżonkowie pochodzą ze wsi lub z miasta, czy też są to małżeństwa mieszane tj. gdzie mąż lub żona pochodzi ze wsi, a drugie z współmałżonków z miasta. Celem wyodrębnienia wpływu liczby osób w rodzinie na wielkość i strukturę dochodów tej rodziny skonstatowano konieczność przeprowadzenia analizy w przekroju według wielkości gospodarstw domowych, a mianowicie 2,3,4,5, 6 i więcej osobowych. Ustalono dzięki temu jak się kształtują dochody gospodarstw domowych o różnej liczbie osób i w różny sposób powiązanych pochodzeniem ze wsią, a więc uzyskano odpowiedź na podstawowe pytanie.

Zastosowana metoda miała jednak i swe strony ujemne. Podział badanej reprezentacji według liczby osób w rodzinie spowodował, że badanie przeprowadzono dla odpowiednio mniejszej próbki niż miałyby to miejsce przy analizie całej zbiorowości w podziale na poszczególne kategorie pochodzenia. Stosunkowo mała liczebność próbki w niektórych grupach spowodowała, że w pewnych przypadkach rodzin "mieszanych" nastąpiły odchylenia w kształtowaniu się dochodów od występujących ogólnych prawidłowości. Celem uniknięcia tych - przypuszczalnie przypadkowych - odchyleń postanowiono zanalizować dane tylko w przekrojach, gdzie gospodarstwa we wszystkich grupach liczebności rodzin i pochodzenia były stosunkowo licznie reprezentowane. W szczególności zanalizowano dane we wszystkich grupach liczebności gospodarstw, w których oboje małżonkowie pochodzili z miasta lub ze wsi, oraz w rodzinach "mieszanych" trzy, cztero i pięć osobowych. Z analizy rodzin "mieszanych" wyeliminowano więc gospodarstwa 2-osobowe o dość specyficznej strukturze demograficznej, często niepełnej biologicznie, oraz rodziny 6-cio i więcej osobowe, a więc stosunkowo nielicznie reprezentowane.

Zastosowana metoda analizy ma pozornie jeszcze jedną stronę ujemną: nie daje odpowiedzi na pytanie jak kształtuje się przeciętny dochód gospodarstwa domowego o takim czy innym pochodzeniu. Zarzut ten jest jednak tylko na pozór słuszny. Wszelkie próby obliczenia średnich dochodów gospodarstwa w takim, czy innym stopniu powiązanego z miastem lub wsią bez zróżnicowania pod względem liczby osób w rodzinie uniemożliwiają ustalenie, o ile stwierdzona wielkość i struktura dochodów jest funkcją przeciętnej liczby osób w rodzinie, a o ile kształtuje się ona pod wpływem pochodzenia

miejskiego czy wiejskiego członków rodziny. Zastosowany system badania uwzględniający liczebność rodziny, pozwala na uzyskanie takiej odpowiedzi, jakkolwiek odpowiedź ta może być mniej ścisła.

Analizę dochodów przeprowadzono w oparciu o dane przeliczone "na osobę" a nie "na rodzinę".

W tabelicy 3 i 3a przedstawione jest kształtowanie się dochodów rodzin pochodzących z miasta, w porównaniu z dochodami gospodarstw domowych, których członkowie /oboje małżonkowie/ wywodzą się ze wsi. Już ogólna jej analiza wskazuje na istnienie wyraźnych prawidłowości o dość określonych kierunkach. I tak:

A/ Ogólna kwota dochodów rodzin pochodzących ze wsi jest niższa w każdej grupie liczebności rodzin - z wyjątkiem rodzin 2-osobowych^{10/} - niż gospodarstw pracowników pochodzących z miasta. Różnice nie są duże, nie przekraczają w zasadzie 10%, przy czym mają nieznaczną tendencję do powiększania się w miarę jak gospodarstwo jest liczniejsze.

B/ W dochodach rodzin pracowników pochodzących ze wsi, szczególnie w gospodarstwach domowych o mniejszej liczebności /2-4 osobowych/ udział dochodów ze świadczeń społecznych odgrywa mniejszą rolę, nieznacznie mniejsze są również dochody z tytułu pracy zarobkowej zarówno pierwszego, jak i przede wszystkim 2-go zarobkującego, natomiast wyraźnie wyższe są tzw. dochody inne tj. dochody z ogródków działkowych, ze sprzedaży posiadanych rzeczy oraz pomoc uzyskana od krewnych i znajomych.

10/ To odchylenie od ogólnej prawidłowości spowodowane jest w tej grupie gospodarstw inną ich strukturą demograficzną, przy czym różnica ta nie ma charakteru przypadkowego. I tak w tej grupie gospodarstw 2-osobowych rodziny pochodzenia wiejskiego składają się raczej z młodych małżeństw jeszcze bezdzietnych czy też starszych, których dzieci już się usamodzielnili. Gospodarstwa miejskie składają się głównie z jednej osoby pracującej z dzieckiem, czy też z osobą w wieku emerytalnym. Ta struktura demograficzna znajduje odbicie w fakcie, iż w rodzinach wywodzących się ze wsi w tej grupie liczebności /w gospodarstwach 2-osobowych/ jeden pracujący utrzymuje przeciętnie tylko 1,36 osoby, a w rodzinach pochodzenia miejskiego aż 1,52 osoby.

Tablica 3. Prześwietne roczne dochody /na osobę/ gospodarstw domowych osób pochodzących z miasta i osób wywodzących się ze wsi

Kategorie dochodów	Dochody w tys. zł na osobę						Struktura dochodów					
	Liczebność rodziny/osób/											
	2	3	4	5	6 i więcej		2	3	4	5	6 i więcej	
W rodzinach pochodzenia miejskiego												
Dochody ogółem	19,2	17,2	13,9	12,0	9,2	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	
Dochody z pracy	17,0	15,3	12,2	10,3	7,6	88,2	89,2	88,3	86,2	82,6		
Zarobki z pracy głowy rodziny	13,7	10,8	8,7	7,1	5,0	71,0	62,9	61,7	59,3	54,2		
Zarobki pozostałych osób zatrudnionych	3,3	4,5	3,7	3,2	2,6	17,2	26,3	26,6	26,9	28,4		
Dochody ze świadczeń społecznych	1,7	1,4	1,2	1,3	1,3	8,7	8,1	8,6	10,7	13,6		
w tym:												
Zasiłki rodzinne	0,1	0,3	0,4	0,5	0,7	0,4	1,5	3,2	4,5	7,6		
Renty	1,1	0,7	0,4	0,4	0,2	5,6	3,8	2,6	3,5	2,5		
Inne dochody	0,6	0,5	0,4	0,4	0,3	3,1	2,7	3,1	3,1	3,8		
Dochody z ogródka działkowego	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,5	0,5	1,0	1,1	1,6		
Dochody ze sprzedaży posiadanych przedmiotów	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,6	0,3	0,5	0,5	0,4		
Pozostałe dochody	0,4	0,3	0,2	0,2	0,2	2,0	1,7	1,6	1,5	1,8		

Tablica 3. Przebiegłe roczne dochody /na osobę/ gospodarstw domowych osób pochodzących z miasta i osób wywodzących się ze wsi/dok./

Kategorie dochodów	Dochody w tys. zł na osobę						Struktura dochodów					
	Liczebność rodziny/osób/											
	2	3	4	5	6 i więcej	2	3	4	5	6 i więcej		
w rodzinach pochodzenia wiejskiego												
Dochody ogółem	20,3	16,4	12,6	10,6	8,5	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Dochody z pracy	18,2	14,7	11,2	9,1	6,6	89,7	89,2	88,9	85,5	77,9		
Zarobki z pracy głów rodziny	13,5	10,3	8,6	6,7	5,0	66,4	62,8	67,8	62,0	59,1		
Zarobki pozostałych osób zatrudnionych	4,7	4,3	2,7	2,4	1,6	23,3	26,4	21,1	22,5	18,8		
Dochody ze świadczeń społecznych	1,2	1,0	0,9	1,0	1,3	5,7	5,9	7,3	9,7	15,7		
w tym:												
Zasiłki rodzinne	0,1	0,3	0,5	0,7	0,9	0,0	1,7	4,1	6,2	10,1		
Renty	0,7	0,2	0,1	0,1	0,1	3,7	1,1	0,4	0,8	1,5		
Inne dochody	0,9	0,8	0,5	0,5	0,6	4,6	4,9	3,8	4,8	6,4		
w tym:												
Dochody z ogródka działkowego	0,3	0,2	0,2	0,2	0,3	1,3	1,3	1,6	2,4	3,5		
Dochody ze sprzedanych posiadanych przedmiotów	0,3	0,3	0,1	0,1	0,1	1,3	1,6	0,6	0,7	0,9		
Pozostałe dochody	0,4	0,3	0,2	0,2	0,2	2,0	2,0	1,6	1,8	2,0		

Tablica 3a. Porównanie rocznych dochodów /na osobę/
gospodarstw domowych osób pochodzących
ze wsi z dochodami gospodarstw domowych
osób pochodzących z miasta

Kategorie dochodów	Dochody gospodarstw domowych osób pochodzących z miasta = 100				
	liczebność gospodarstw				
	2	3	4	5	6 osób 1 więcej
Dochody ogółem	106	96	91	89	92
Dochody z pracy	107	96	92	88	87
Zarobki z pracy głowy rodziny	98	96	99	94	101
Zarobki pozostałych osób zarobkujących	143	96	72	74	61
Dochody ze świadczeń społecz- nych	70	70	77	88	106
w tym:					
Zasiłki rodzinne	102	114	119	21	122
Renty	70	27	14	21	55
Inne dochody	157	170	91	137	159
Dochody z ogródka działko- wego	262	284	150	183	202
Dochody ze sprzedaży posia- danych przedmiotów	216	293	126	143	233
Pozostałe przedmioty	112	105	87	102	107

Szczegółowa analiza poszczególnych grup dochodów wyjaśnia przyczyny istniejących różnic między strukturą dochodów rodziny osób wywodzących się ze wsi a osób pochodzenia miejskiego.

W grupie dochodów z pracy zarobkowej niższe sumy dochodów rodzin "wiejskich" spowodowane są z jednej strony nieznacznie niższym stopniem aktywizacji zawodowej kobiet, z drugiej nieco niższymi zarobkami osób pracujących, co obrazuje szczegółowo tablica 4.

Tablica 4. Stosunek zarobków miesięcznych rodzin pochodzących ze wsi do zarobków rodzin wywodzących się z miasta /Zarobki miesięczne pracującego pochodzącego z miasta = 100/

Liczebność rodziny	Zarobki głowy rodziny	Zarobki drugiego i dalszych osób pracujących
2-osobowe	98	101
3- "	96	95
4- "	99	90
5- "	94	99
6-i więcej osobowe	102	92

Ogólnie można stwierdzić, że nie ma w zasadzie prawie żadnych różnic w zarobkach osób będących głowami rodzin a pochodzących ze wsi w porównaniu do zarobków osób pochodzących z miast; zasługuje to tym bardziej na podkreślenie bo w gospodarstwach "miejskich" jest większy udział rodzin pracowników umysłowych. Stąd wniosek: w zasadzie pracownicy fizyczni /mężczyźni/ pochodzenia wiejskiego nie zarabiają gorzej od osób pochodzenia miejskiego. Istnieje natomiast pewna różnica in minus dla rodzin "wiejskich" w wysokości zarobków osób pracujących poza głową rodziny, a więc przede wszystkim kobiet. Odchylenia nie są wielkie i świadczą o większej trudności w przystosowaniu się do życia w mieście, czy też w znalezieniu lepiej płatnej pracy, niż to ma miejsce z mężczyznami.

Odchylenia w wysokości dochodów ze świadczeń społecznych między rodzinami "miejskimi" a "wiejskimi" wypływają z jednej strony, z różnic w strukturze demograficznej tych rodzin, z drugiej zaś wiążą się z mniejszymi naogół uprawnieniami emerytalnymi osób starszych w gospodarstwach osób pochodzących ze wsi. Jak to już stwier-

dżono, rodziny w której oboje małżonkowie pochodzą ze wsi w każdej z badanych grup liczebności są bardziej młode, jest w nich więcej dzieci i stąd otrzymują one większe kwoty z tytułu zasiłków rodzinnych. Z nawiązką rekompensują to rodzinom "miejskim" dochody jakie uzyskują one z tytułu rent i emerytur.

Wpływa na to: a/ zarówno struktura demograficzna tych rodzin- a mianowicie większy udział osób starszych, w wieku emerytalnym jak b/ często brak uprawnień do emerytury osób starszych w rodzinach pochodzenia wiejskiego, gdyż praca na roli w własnym gospodarstwie nie daje uprawnień do emerytury. Brak tych uprawnień występuje u osób starszych zamieszkałych w rodzinach pochodzenia wiejskiego w stopniu dość znacznym. Szacunki wysokości dochodów z tytułu rent przypadających na jedną osobę w wieku emerytalnym wykazują, iż w rodzinach pochodzenia "wiejskiego" emerytura miesięczna jest przeciętnie o około 50% niższa, niż w rodzinach osób pochodzących z miasta. Istotnym jest stwierdzenie, iż osoby starsze w wieku emerytalnym obciążają w związku z tym bardziej budżety osób pochodzenia "wiejskiego", niż "miejskiego" a podwyżka rent starczych przeprowadzana w ostatnich latach jeszcze te różnice pogłębiła. Odwrotne skutki miałyby natomiast podwyżka zasiłków rodzinnych.

Zagadnienie tzw. innych dochodów mimo ich stosunkowo małego znaczenia w budżecie domowym, zasługuje jednak na osobną wzmiankę. Rodziny osób pochodzących ze wsi częściej są posiadaczami ogródków działkowych, stąd też dysponują większymi - ponad dwukrotnie - dochodami z tego tytułu. Pewna tradycja, pragnienie uprawy choć małego kawałka ziemi odgrywa tu zapewne dużą rolę. Z przyczyn trudnych do wyjaśnienia o wiele większe są także dochody rodzin pochodzenia wiejskiego z tytułu sprzedaży przedmiotów; może niewątpliwie istniejące żywsze "kontakty" ze wsią powodują, iż część starych rzeczy jest tam zżywana? Odpowiedź na to pytanie wymagała by jednak osobnych specjalnych badań.

Zaskakujący jest natomiast fakt, że z analizy danych zawartych w budżetach rodzinnych nie wynika istnienie jakichś specjalnych przepływów majątkowych między wsią a osobami pochodzącymi ze wsi a mieszkającymi w miastach. Analiza ta wykazuje, że wartość otrzymanych podarków przez mieszkańców miast wywodzących się z miast jest tylko nieznacznie mniejsza niż wartość podarków otrzymanych przez ludność zamieszkałą w mieście pochodzenia wiejskiego. Nie ma także spe-

ojalnych różnic w zakresie podarków ofiarowywanych przez te rodziny. Stąd wniosek: albo rodziny ukrywają te powiązania finansowe istniejące między nimi a członkami rodziny mieszkającymi na wsi, co być może wiąże się z prawnym zakazem tzw. spląt, albo też opinia publiczna przesadza powszechność tego zjawiska, jak i wogóle pomocy jaką rodziny pochodzenia wiejskiego otrzymują od swych krewnych mieszkających na wsi.

W powyższych uwagach omówiono podstawowe różnice pomiędzy wysokością i strukturą dochodów rodzin w których oboje małżonkowie pochodzą ze wsi a dochodami rodzin wywodzących się z miasta. Różnice te są wyraźne, choć nie zmieniają podstawowych prawidłowości, według których kształtuje się strona przychodowa tych budżetów: decydującej roli jaką odgrywają w nich dochody z pracy zarobkowej, stanowiące co najmniej ponad 80% ogólnej sumy dochodów. Świadczenia społeczne stanowią drugą co do wielkości grupę dochodów, jednak 5-krotnie mniejszą. Tzw. dochody inne mają już, rozpatrując ich średnią wysokość, raczej symboliczny charakter, gdyż nie przekraczają 5% dochodów.

Przeanalizowany dotychczas wpływ pochodzenia na wysokość i strukturę dochodów dotyczył wariantu skrajnego, to jest przypadku kiedy oboje małżonkowie pochodzili ze wsi, lub z miasta. W praktyce jednak dużą część badanej reprezentacji, jak i wogóle całej populacji, stanowią gospodarstwa o mieszanym pochodzeniu, tzn. takie, gdzie tylko mąż lub żona są pochodzenia wiejskiego, a drugie z współmałżonków jest pochodzenia miejskiego. Stosunek dochodów tych rodzin do dochodów gospodarstw domowych pochodzenia czysto miejskiego przedstawiono w tabelicy 5.

Ogólna kwota dochodów małżeństw mieszanych w zasadzie zbliżona jest do dochodów rodzin o pochodzeniu czysto wiejskim. Rodziny, w których mąż pochodzi z miasta mają naogół we wszystkich grupach liczebności rodzin wyższy poziom dochodów niż rodziny, w których mąż pochodzi ze wsi, a żona z miasta. Wiąże się to przede wszystkim z wyższym poziomem dochodów z pracy głowy domu /naogół męża/. W pozostałych pozycjach wahania mają charakter przypadkowy. Stwierdzenia te są dość istotne: na poziom dochodów i ich strukturę w małżeństwach mieszanych wpływa pochodzenie męża, natomiast wpływ pochodzenia żony jest minimalny.

Tablica 5. Wskaźnik poziomu dochodów rodzin o pochodzeniu wiejskim do dochodów rodzin pochodzenia miejskiego według liczby osób w rodzinie
/Dochody gospodarstw pochodzenia miejskiego = 100/

Kategoria dochodów	Gospodarstwa w których pochodzenia wiejskiego jest					
	głowa rodziny	żona	głowa rodziny	żona	głowa rodziny	żona
	Gospodarstwa					
	3 osobowe		4 osobowe		5 osobowe	
Dochody razem	89	89	97	103	88	91
Dochody z pracy	88	92	97	103	87	91
Zarobki z pracy głowy rodziny	95	96	100	105	86	93
Zarobki pozostałych osób zarobkujących	72	82	87	101	90	87
Dochody ze świadczeń społecznych	83	60	102	87	93	87
w tym:						
Zasiłki rodzinne	118	120	111	108	107	109
Renty	62	30	73	40	49	50
Inne dochody	123	89	100	145	88	90
Dochód z ogródka działkowego	195	86	100	178	92	129
Dochody ze sprzedaży przedmiotów	125	157	159	125	57	43
Pozostałe dochody	104	70	82	130	95	77

Szczegółowa analiza zarobków miesięcznych osób pracujących w rodzinach o pochodzeniu mieszanym wykazuje ponadto, iż kobiety pochodzące z miasta, pomimo wiejskiego pochodzenia ich mężów zarabiają - w przypadku, gdy pracują zawodowo - stosunkowo więcej od kobiet pochodzących ze wsi. Mniejsze są także różnice między ich zarobkami, a zarobkami męża.^{11/} W rodzinach, w których tylko żona jest pochodzenia wiejskiego a mąż pochodzi z miasta, wyższy jest poziom rent przypadający na osobę w wieku emerytalnym, co jest spowodowane przypuszczalnie większą liczbą osób starszych w tych rodzinach posiadających uprawnienia do renty i z nich korzystających.^{12/} Mimo mniejszej liczby osób w rodzinie w gospodarstwach, gdzie mąż pochodzi ze wsi a żona z miasta, poziom zasiłków rodzinnych jest w tych gospodarstwach zbliżony.

Reasumując: na wielkość i strukturę dochodów rodziny wywiera większy wpływ pochodzenie męża niż żony, przy czym w zasadzie dochody rodzin o pochodzeniu mieszanym w pozycjach nie związanych z dochodami z pracy zbliżone są do dochodów rodzin o pochodzeniu wiejskim.

4. WYDATKI RODZINY A JEJ POCHODZENIE

Zanalizowanie prawidłowości występujących w strukturze demograficznej oraz kształtowaniu się dochodów rodzin o pochodzeniu miejskim lub wiejskim umożliwia z kolei przejście do zbadania i ustalenia prawidłowości, jakie rządzą wydatkami rodzin. Analizę tę przeprowadzono w analogicznych przekrojach i kolejności, jak i rozpatrywano kształtowanie się dochodów, napotykając jednak na pewne dodatkowe trudności.

Pierwsza wypływa stąd, że wysokość dochodów rodzin nie była, w poszczególnych, analizowanych grupach gospodarstw o różnym pochodzeniu a tej samej liczbie osób identyczna. Istniały większe lub

11/ Założono pewne uproszczenie statystyczne, tj. że II-gi pracujący jest zawsze żoną.

12/ Przy obliczeniu wysokości rent założono, że każda z osób w wieku emerytalnym otrzymuje rentę. W rzeczywistości jednak także i osoby młodsze w sporadycznych przypadkach otrzymują renty, część zaś osób starszych w wieku emerytalnym jeszcze pracuje zarobkowo i z rent nie korzysta.

mniejsze odchylenia dochodzące w skrajnych przypadkach nawet do 12%. Przyczyną tych różnic było m.in. pochodzenie osób w badanych gospodarstwach. Wysokość dochodów przesądza w pewnym stopniu o możliwościach wydatkowania rodziny oraz o strukturze wydatków. Różnice w modelu spożycia w określonych grupach rodzin o tej samej liczbie osób wynikają nie tylko z różnic spowodowanych preferencjami konsumenta, zmieniającymi się w zależności od pochodzenia miejskiego lub wiejskiego, ale również pewien wpływ na te preferencje mają różnice w wysokości dochodów. Innymi słowy: ustalone różnice w modelach spożycia mogą być w pewnych grupach rodzin wynikiem nie tylko różnic w pochodzeniu, ale także i odmiennego poziomu dochodów. Oczywiście w związku z nieznacznymi różnicami w wysokości dochodów wpływ tego faktu na zróżnicowanie wydatków jest ograniczony. Nie zmienia to ogólnych prawidłowości, trzeba jednak pamiętać o jego istnieniu.

Przy analizie wydatków gospodarstw domowych trzeba uwzględnić jeszcze jeden fakt. Wysokość wydatków nie musi, w praktyce tylko wyjątkowo ma to miejsce, odpowiadać wysokości dochodów gospodarstwa domowego w analizowanym okresie. Odchylenia mogą iść w dwóch kierunkach:

- a/ dochody są wyższe od wydatków;
- b/ dochody są niższe od wydatków.

Ujmując powyższe w dużym uproszczeniu można stwierdzić, że w pierwszym przypadku rodzina akumuluje środki finansowe, w drugim zaś żyje w danym okresie "ponad stan", pokrywa swe wydatki z wygoształdowanych poprzednio oszczędności, czy też bieżących pożyczek, które spłaci w przyszłych okresach. Wysokość różnic między poziomem dochodów i wydatków rodzin o różnej liczebności i pochodzeniu obrazuje tablica 6.

Tablica 6. Różnice między poziomem dochodów i wydatków rodziny o różnym pochodzeniu i liczebności

Wyszczególnienie	Różnice między wielkością dochodów a sumą wydatków w tys. złotych						Udział oszczędności w dochodach ogółem w %							
	gospodarstwa o liczbie osób						gospodarstwa o liczbie osób							
	2	3	4	5	6 i więcej	6 i więcej	2	3	4	5	6 i więcej			
Gospodarstwa domowe w których pochodzi ze wsi:														
a/ głowa rodziny	0,8	1,2	1,3	0,6	0,8	4,7	7,9	9,6	5,7	8,4				
b/ żona	2,8	1,5	1,6	0,8	0,4	13,0	9,8	11,2	7,3	4,3				
c/ oboje małżonkowie	2,2	1,6	1,3	0,9	0,8	10,8	9,8	10,3	8,5	9,4				
Pozostałe gospodarstwa	2,1	2,2	1,7	1,6	0,8	10,9	12,8	12,2	13,3	8,7				

Analizując powyższe dane można stwierdzić, że:

a/ we wszystkich grupach gospodarstw domowych o różnej liczbie osób i pochodzeniu dochody rodzin były zawsze wyższe od wydatków; nadwyżka dochodów nad wydatkami wynosiły od 5 do 13% ogólnej sumy dochodów;

b/ średnio najwyższe nadwyżki dochodów nad wydatkami /w %/ są w rodzinach 3-4 osobowych, a wyraźnie zmniejszające się w rodzinach liczniejszych bez względu na pochodzenie;

c/ najwyższe stosunkowo "oszczędności" wykazują rodziny osób pochodzących z miasta /dotyczy to oczywiście okresu sprawozdawczego/ a następnie rodziny o pochodzeniu czysto wiejskim. Najmniejsza jest przewaga dochodów nad wydatkami w rodzinach o pochodzeniu mieszanym, przede wszystkim tych, w których głowa rodziny pochodzi ze wsi. Trudno jest uzasadnić, dlaczego występuje właśnie taki układ odchyleń w rodzinach o pochodzeniu mieszanym, gdyż dochody tych rodzin są często większe od dochodów gospodarstw pochodzenia czysto wiejskiego. Do sprawy tej jeszcze powrócimy w dalszej części analizy.

d/ Nierównomierne kształtowanie się poziomu oszczędności w poszczególnych grupach rodzin o różnym pochodzeniu powoduje, że w większości grup rodzin poziom wydatków jest mniej zróżnicowany niż poziom dochodów.

Stąd dalszy wniosek: różnice jakie istnieją między dochodami a wydatkami rodzin, w danym przypadku, oddziałując niwelująco na wysokość wydatków przyczyniają się do zwiększenia porównywalności danych o strukturze wydatków rodzin o różnym pochodzeniu, gdyż zbliżają je do jednego poziomu.

Analizę wydatków przeprowadzono w oparciu o dane "na osobę"^a a nie "na rodzinę", a więc w identycznym układzie jak analizę dochodów.

Tablica 7 obrazuje kształtowanie się wydatków rodzin pochodzących z miasta w porównaniu z wydatkami rodzin, w których oboje małżonkowie pochodzą ze wsi. Ograniczono się do podania tylko podstawowych grup wydatków bardziej szczegółowe dane przytacza się w tekście.

Tablica 7. Przebieg roczne wydatki / na osobę/ gospodarstw domowych osób pochodzących z miasta i osób pochodzących ze wsi

Kategoria wydatków	Wydatki w tysiącach złotych na osobę						Struktura wydatków					
	Liczebność rodziny /osób/											
	2	3	4	5	6 i więcej	6 i więcej	2	3	4	5	6 i więcej	
w rodzinach pochodzenia miejskiego												
Wydatki ogółem	17,1	15,0	12,2	10,4	8,4	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Zywność	7,9	6,9	5,8	5,1	4,3	46,1	45,7	47,6	49,7	51,6	49,7	51,6
Alkohol i tytoń	0,7	0,6	0,5	0,4	0,3	3,6	3,8	3,5	3,5	3,2	3,5	3,2
Odzież i obuwie	2,7	2,5	2,0	1,6	1,4	15,6	16,8	16,5	15,1	16,1	15,1	16,1
Mieszkanie	1,7	1,6	1,2	1,0	0,8	10,2	10,8	9,8	9,8	9,0	9,8	9,0
Opał i światło	0,8	0,7	0,6	0,5	0,4	5,0	5,5	4,6	4,6	4,2	4,6	4,2
Higiena i ochrona zdrowia	0,9	0,8	0,6	0,5	0,4	5,3	4,4	5,2	5,2	4,6	5,2	4,6
Kultura i oświata	1,4	1,2	0,9	0,8	0,6	8,4	7,7	7,6	7,3	6,7	7,3	6,7
Komunikacja i łączność	0,5	0,4	0,3	0,2	0,2	3,0	2,6	2,3	2,1	1,9	2,1	1,9
Inne wydatki	0,5	0,4	0,3	0,3	0,2	2,7	2,6	2,7	2,7	2,6	2,7	2,6
w rodzinach pochodzenia wiejskiego												
Wydatki ogółem	18,1	14,8	11,1	9,7	7,7	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Zywność	8,2	6,6	5,2	4,8	4,1	45,1	44,2	47,6	49,1	53,0	49,1	53,0
Alkohol i tytoń	1,0	0,6	0,4	0,3	0,2	5,3	4,1	3,8	3,5	3,9	3,5	3,9
Odzież i obuwie	3,0	2,5	1,9	1,6	1,3	16,8	17,2	16,1	16,0	17,1	16,0	17,1
Mieszkanie	2,0	1,8	1,3	1,1	0,6	11,0	12,2	11,1	11,4	11,9	11,4	11,9
Opał i światło	0,8	0,6	0,3	0,4	0,3	4,5	4,1	4,8	4,4	4,6	4,4	4,6
Higiena i ochrona zdrowia	0,7	0,6	0,4	0,4	0,3	4,1	3,9	3,8	3,8	3,7	3,8	3,7
Kultura i oświata	1,3	1,4	0,9	0,7	0,5	7,1	9,3	8,0	7,3	6,5	7,3	6,5
Komunikacja i łączność	0,6	0,4	0,3	0,2	0,2	3,0	2,5	2,3	2,1	1,9	2,1	1,9
Inne wydatki	0,6	0,4	0,3	0,2	0,2	3,1	2,5	2,6	2,5	2,1	2,5	2,1

Tablica 7a. Porównanie rocznych wydatków /na osobę/ gospodarstw domowych osób pochodzących ze wsi z dochodami gospodarstw domowych osób pochodzących z miasta

Kategorie wydatków	Wydatki gospodarstw domowych osób pochodzących z miasta = 100				
	liczebność gospodarstw				
	2	3	4	5	6 osób i więcej
Wydatki ogółem	106	98	91	94	92
Żywność	104	95	89	93	95
Alkohol i tytoń	148	103	95	95	84
Odzież i obuwie	115	100	92	100	97
Mieszkanie	115	112	105	109	81
Opał i światło	97	91	87	90	102
Higiiena i ochrona zdrowia	81	70	69	68	73
Kultura i oświata	90	119	98	94	90
Komunikacja i łączność	108	93	93	85	99
Inne wydatki	119	95	91	86	81

Porównanie wydatków rodzin pochodzenia wiejskiego z wydatkami rodzin pochodzenia miejskiego wykazuje - jak to już podkreślono - mniejsze zróżnicowanie wskaźników stosunkowych, niż w przypadku porównania dochodów w gospodarstwach domowych wg 5-ciu grup liczebności odchylenie średnie^{13/} wynosiło w dochodach - 8%, w wydatkach tylko 6%. Analogicznie jak w przypadku dochodów rodzin, w gospodarstwach 2 osobowych ogólny poziom wydatków w rodzinach pochodzenia wiejskiego jest wyższy niż w gospodarstwach "miejskich". We wszystkich dalszych grupach gospodarstw wg cech liczebności jest odwrotnie, przy czym różnice, na korzyść gospodarstw miejskich, od rodzin 4-ro i więcej osobowych, są już bardzo wyraźne - przekraczają 6%. Świadczy to o tym, iż rodziny te przeciętnie muszą jednak żyć na niższym poziomie, osiągać niższą stopę życiową niż rodziny pochodzenia czysto miejskiego.

Istnieją także wyraźne różnice w strukturze wydatków w zależności od pochodzenia wiejskiego, czy miejskiego. Dla porównań struktury spożycia obu analizowanych typów rodzin wyeliminowano dodatkowo różnice wynikające z różnic w poziomie ogólnych wydatków. Dokonano tą drogą sprowadzenia kwot wydatków rodzin pochodzenia wiejskiego w poszczególnych liczebnościach rodzin do poziomu wydatków gospodarstw miejskich i następnie obliczono odpowiednie wskaźniki stosunkowe. Wyniki tych obliczeń obrazuje tabela 8.

13/ Odchylenie średnie obliczono, jako średnią arytmetyczną / nieważoną / różnic bezwzględnych we wskaźnikach.

Tablica 8. Wskaźniki stosunkowe wydatków rodzin pochodzenia wiejskiego do wydatków gospodarstw pochodzenia wiejskiego
 /Wskaźnik $\frac{\text{ogółem wydatków rodzin pochodzenia wiejskiego}}{\text{ogólne wydatki rodzin pochodzenia wiejskiego}} = 100/$

Kategorie wydatków	Gospodarstwa domowe o liczbie osób:				
	2	3	4	5	6 i więcej
Wydatki ogółem	100	100	100	100	100
Żywność	98	97	99	99	103
Alkohol i tytoń	140	105	104	101	91
Odzież i obuwie	108	102	101	106	105
Mieszkanie	108	114	115	116	88
Opał i światło	92	93	96	96	111
Higiena i ochrona zdrowia	76	71	76	72	79
Kultura i oświata	85	121	108	100	98
Komunikacja i łączność	102	95	102	90	108
Inne wydatki	112	97	100	91	88

Struktura wydatków rodzin pochodzenia wiejskiego w porównaniu do struktury wydatków gospodarstw wywodzących się z miasta wskazuje na istnienie wyraźnych różnic. W gospodarstwach pochodzenia wiejskiego znaczną rolę w wydatkach odgrywają w szczególności kwoty przeznaczone na - wyliczamy w kolejności preferencji od góry - wydatki związane z mieszkaniem, alkohol i tytoń, zakup odzieży i obuwia oraz wydatki związane z kulturą i oświatą. Natomiast odpowiednio mniejsze sumy przeznaczane są na zakup żywności, komunikację i łączność, opał i światło oraz na higienę i ochronę zdrowia. Niezależnie od różnic w sumach przeznaczonych na poszczególne, podstawowe grupy wydatków, zachodzą jeszcze w niektórych z nich duże różnice w celach na jakie kwoty te są wydatkowane. Poniżej przeprowadzono szczegółową analizę istniejących odchyleń między wydatkami rodzin pracowników pochodzących ze wsi a wydatkami gospodarstw o pochodzeniu czysto miejskim. Różnice te rozpatrywano dzieląc grupy wydatków na dwa podstawowe rodzaje: wydatki preferowane przez

rodziny pochodzenia wiejskiego i te, na które rodziny pochodzenia wiejskiego kładą mniejszy nacisk niż gospodarstwa wywodzące się z miasta. Analizę przeprowadzono w kolejności spadku preferencji.

A. Wydatki preferowane przez rodziny pochodzenia wiejskiego:

Wydatki na mieszkanie stanowią przeciętnie około 9-11% ogólnej sumy wydatków, przy czym w rodzinach "wiejskich" udział tych wydatków kształtuje się raczej w pobliżu górnej granicy i są one przeciętnie o około 6% wyższe niż w rodzinach miejskich. W przypadku wyeliminowania z obliczeń rodzin 6 i więcej osobowych, naogół mało już inwestujących w mieszkanie, ten stopień odchylenia jest nawet wyższy. Inna jest także struktura tych wydatków: zdecydowanie większą rolę odgrywają w nich pozycje związane z inwestycjami tj. zakupem mebli /i to we wszystkich grupach liczebności rodzin!/, częściowo sprzętów gospodarstwa domowego, mniejszą zaś pozycje związane z opłatami czynszów i świadczeń. Wzmoczone tempo inwestowania rodzin pochodzenia wiejskiego w okresie objętym analizą w zakresie sprzętów gospodarstwa domowego jest zapewne spowodowane dążeniem przez te rodziny do likwidacji istniejących zaniedbań w wyposażeniu w te dobra w porównaniu z gospodarstwami pochodzenia miejskiego /m.in. w zakresie posiadanych pralek, odkurzaczy, froterek/. Uzasadnieniem niższych opłat za czynsze i świadczenia jest natomiast fakt, iż rodziny osób pochodzenia miejskiego zajmują wprawdzie bardzo nieznacznie, ale jednak mniejszą powierzchnię mieszkaniową.

A l k o h o l i t y t o ñ . Ta grupa wydatków odgrywa w wydatkach stosunkowo małą rolę, stanowi około 3-4% ogólnej ich kwoty. W rzeczywistości dane te są zapewne we wszystkich grupach rodzin poważnie zaniżone, rodziny ukrywają "wstydliwie" - ma to charakter ogólnie światowy - ich rzeczywistą wysokość. "Rejestrowane" wydatki w tym zakresie są w rodzinach pochodzenia wiejskiego wyższe niż w gospodarstwach miejskich, przy czym różnice maleją w miarę wzrostu liczebności rodziny. Ogólnie można stwierdzić, iż w rodzinach pochodzenia wiejskiego większą stosunkowo rolę odgrywają wydatki na wódkę i piwo, wyraźnie niższe są wydatki na tytoń i papierosy. Oczywiście to ostatnie może być spowodowane nie tyle faktem, iż osoby te mniej palą a raczej paleniem tańszych gatunków.

Odzież i obuwie stanowią drugą co do wielkości grupę wydatków - około 1/6 budżetu. Gospodarstwa domowe osób pochodzenia wiejskiego wyraźnie preferują tę grupę. We wszystkich grupach gospodarstw pochodzenia wiejskiego wydatki w tej pozycji są stosunkowo wyższe niż w odpowiednich grupach gospodarstw pochodzenia miejskiego. Preferencje w poszczególnych grupach artykułów ubraniowych są natomiast mniej wyraźne: w zasadzie można przypuszczać, że rodziny pochodzenia wiejskiego stosunkowo więcej wydają na odzież gotową i wyroby dziane, wyraźnie natomiast mniej na obuwie oraz reperację odzieży. To ostatnie spowodowane jest może wykonywaniem w większym zakresie tych prac w domu przez kobiety.

Ostatnią wreszcie grupą wydatków odgrywających stosunkowo większą rolę w budżecie osób pochodzących ze wsi są wydatki związane z kulturą, sportem i oświatą. W tym jednak przypadku przyczyna tego stanu ma zapewne charakter przejściowy: bowiem rodziny pochodzenia wiejskiego wydają zdecydowanie więcej na zakup aparatów telewizyjnych i radiowych, natomiast mniej na inne potrzeby kulturalne takie jak książki i czasopisma /ale różnica w wydatkach na zakup gazet codziennych jest już tylko minimalna/ oraz na kino, teatr, oświatę. Innymi słowy większe wydatki na kulturę wiążą się raczej tylko z likwidacją różnic w wyposażeniu gospodarstw w dobra konsumpcji trwałe o charakterze kulturalnym, które rodziny pochodzenia miejskiego już w latach poprzednich nabywały, podczas gdy gospodarstwa pochodzenia wiejskiego częściowo nabywają dopiero teraz. Po wyrównaniu tych różnic nie wydaje się, aby rodziny "wiejskie" nadal wydawały na grupę wydatków kulturalnych więcej od gospodarstw wywodzących się z miasta. Wprost przeciwnie, należy domniemywać, że będzie to pozycja w której rodziny te wygospodarują raczej pewne oszczędności, jeśli oczywiście nie będzie miał miejsca dalszy przepływ ludności wiejskiej do miast i problem likwidacji różnic nie będzie dla tych nowych rodzin znowu aktualny.

B/ Wydatki odgrywające mniejszą rolę w budżetach rodzin pochodzenia wiejskiego:

Wydatki na żywność są w budżecie domowym podstawową grupą stanowiącą w zależności od liczebności rodziny, od

45 do 51% globalnej kwoty wydatków. Mimo więc stosunkowo małej różnicy w poziomie tych wydatków na niekorzyść rodzin pracowników pochodzenia wiejskiego - odchylenie wynosi 1%^{14/} a po wyeliminowaniu odchylających się od trendu rodzin 6-cio i więcej osobowych 2% - jednak wartościowo różnice te są dość znaczne.

Przy analizie różnic w konsumpcji artykułów żywnościowych w zależności od pochodzenia rodziny warto zwrócić uwagę na dwie grupy zagadnień: a/ ustalenia jakie są różnice w strukturze konsumowanych artykułów żywnościowych, b/ pochodzenia tych artykułów.

Preferencje ludności pochodzenia wiejskiego - a może należałoby mówić nie o preferencjach tej ludności a o modelu spożycia? - są w zakresie artykułów żywnościowych wyraźnie zarysowane. Rodziny te zdecydowanie więcej spożywają artykułów zbożowych, ziemniaków oraz nabiału i jaj. Inna jest także struktura konsumowanych tłuszczów: nieproporcjonalnie większą rolę odgrywają w tej grupie artykułów wydatki na słoninę, a mniejszą - wydatki na margarynę i masło. Natomiast rodziny pochodzenia miejskiego mają wachlarz spożywanych artykułów żywnościowych bardziej urozmaicony, w budżecie ich wydatków większą rolę odgrywają pozycje związane z zakupem owoców, mięsa, ryb i konserw rybnych, tzw. innych artykułów żywnościowych takich jak: kakao, herbata, kawa oraz w szerszym stopniu korzystają z różnych form żywienia zbiorowego. Te prawidłowości w strukturze spożycia nie mają charakteru przypadkowego, występują w zasadzie we wszystkich badanych grupach rodzin, w podziale według liczby osób w rodzinie.

Inne są także częściowo źródła pochodzenia konsumowanych artykułów żywnościowych. W rodzinach pochodzenia wiejskiego większą rolę odgrywają artykuły otrzymywane bezpłatnie, to jest pochodzące z ogroduk działkowego czy też otrzymane w formie podarunków m.in. zapewne od krewnych - mieszkających nadal na wsi. W gospodarstwach pochodzenia wiejskiego prawie 10% wartości konsumowanych artykułów żywnościowych stanowią produkty otrzymywane bezpłatnie, podczas gdy w rodzinach pochodzenia miejskiego tylko 5%. Otrzymywane prezenty to najczęściej takie produkty jak: mleko i jaja, mięso /prawie wyłącznie wieprzowina/, tłuszcze - masło i słonina, częściowo ziemniaki.

^{14/}Odchylenie obliczono jako średnią arytmetyczną /mieszana/względnych różnic we wskaźnikach.

Natomiast produkcja ogródków działkowych to głównie owoce i warzywa. Warto jeszcze podkreślić, że w rodzinach pochodzenia wiejskiego prawie 1/3 konsumowanych ziemniaków i ok. 1/5 warzyw i owoców pochodzi ze źródeł bezpłatnych. W tabelicy 9 podana jest wartość artykułów żywnościowych otrzymywanych ze źródeł bezpłatnych w przeliczeniu na gospodarstwo domowe.

Tablica 9. Wartość artykułów żywnościowych otrzymywanych ze źródeł bezpłatnych przez gospodarstwa domowe pochodzenia miejskiego i wiejskiego/w tys. złotych/

Wyszczególnienie	Gospodarstwo o liczbie osób:				
	2	3	4	5	6 i więcej
w tys. zł					
1. Gospodarstwa:					
a/ pochodzenia miejskiego	0,7	0,8	1,2	1,3	1,4
b/ pochodzenia wiejskiego	1,4	1,7	1,8	2,0	3,4
2. Wskaźnik b : a ^{1/}	206	212	152	156	235

1/ wskaźnik obliczono według wartości w złotych.

Wydatki na komunikację i łączność nie są istotną pozycją wydatków, stanowią zaledwie 2-3% wydatków ogółem i to bez względu na pochodzenie. Odchylenie na niekorzyść rodzin pochodzenia wiejskiego jest w tej grupie wydatków minimalne, wynosi 1%. Istnieją natomiast duże różnice w tej grupie w strukturze wydatków. Gospodarstwa osób wywodzących się z miasta wydają prawie dwukrotnie więcej na usługi pocztowe i telefoniczne oraz ponad 50% więcej na komunikację miejską niż rodzin pochodzenia wiejskiego. U rodzin pochodzenia wiejskiego o wiele większą rolę odgrywają natomiast wydatki na przejazdy kolejami i autobusami; wiąże się to zapewne z dojazdami do pracy z dalszych odległości, oraz z odwiedzaniem rodziny.

Rodziny pochodzenia wiejskiego wydają także o około 2% mniej na opłaty świata niż gospodarstwa osób wywodzących się z miasta, grupa wydatków stanowi około 4-5% wydatków ogółem w bud-

żecie rodzin pochodzenia wiejskiego. Różnica polega głównie na oszczędnościach wygospondarowanych przez rodzinę pochodzenia wiejskiego w wydatkach na gaz i elektryczność, co się wiąże z : /a/ mniejszym stopniem rozbudowy w mieszkaniach tych rodzin instalacji gazowych, /b/ posiadaniem przez te rodziny mniejszych ilości przedmiotów trwałych gospodarstwa domowego.

Wydatki tzw. i n n e, najmniejsza z grup wydatków w budżecie domowym jest w budżetach rodzin pracowników pochodzenia wiejskiego o około 2% mniejsze niż kwoty przeznaczane na ten cel w gospodarstwach osób wywodzących się z miasta. Fakt ten wiąże się m.in. z mniejszą aktywnością społeczną tych rodzin, co znajduje swój pośredni wyraz w niższych opłatach za składki w organizacjach, do których należą.

Największe odchylenie in minus w modelu spożycia rodzin pochodzenia wiejskiego występuje jednak w budżecie w grupie wydatków na higienę i ochronę zdrowia. Różnica oscyluje koło 25%, a więc kwoty bardzo poważnej. Oszczędności wygospondarowane przez rodziny pochodzenia wiejskiego w tym zakresie dotyczą więc przede wszystkim wydatków związanych z wyjazdami na wczasy, kolonie letnie i obozy; wydatki na te cele w tych rodzinach są prawie trzykrotnie niższe niż kwoty wydane przez rodziny pochodzenia miejskiego. Czyżby pomoc "wsi" dla osób, które ją opuściły przenosząc się do miast polegała właśnie głównie na ułatwianiu spędzania urlopu dorosłym, ewentualnie wakacji dzieciom? Rodziny pochodzenia wiejskiego wydają ponadto także mniej - choć różnice w przeciwieństwie do poprzednich pozycji nie są tak jaskrawe - na fryzjera i kosmetyki oraz, co jest raczej zaskakujące, na żłobki i przedszkola. Przy ocenie tych danych, trzeba jeszcze raz podkreślić, iż rodziny pochodzenia wiejskiego w tych samych liczebnościach rodzin mają naogół więcej dzieci, są przeciętnie biorąc młodsze, a więc dysponują potencjalnym większym popytem na usługi żłobków i przedszkoli. Może więc w tych rodzinach instytucje te cieszą się mniejszym autorytetem?

Powyżej zanalizowano szczegółowo dość poważne różnice jakie istnieją w modelu spożycia rodzin pochodzenia wiejskiego i miejskiego. Powyższą analizę uzupełnia tablica Nr 10, obrazująca różnice w modelu spożycia rodzin o pochodzeniu mieszanym, tj. w których

tylko mąż lub żona pochodzą ze wsi. Podobnie jak to miało miejsce przy analizie dochodów ograniczono się tylko do podania danych dotyczących najliczniej reprezentowanych liczebności, tj. rodzin 3,4, 5-cio osobowych. Wskaźniki mają charakter orientacyjny. Analizę przeprowadzono tylko w odniesieniu do najważniejszych grup wydatków.

Tablica 10. Wskaźniki stosunkowe wydatków rodzin pochodzenia "mieszanego" do wydatków rodzin pochodzenia miejskiego

$$\text{Wskaźnik} = \frac{\text{ogólne wydatki rodzin o pochodzeniu mieszanym}}{\text{ogólne wydatki rodzin pochodzenia miejskiego}} = 100/$$

Kategorie wydatków	Gospodarstwa domowe o liczbie osób:		
	3	4	5
<u>Gospodarstwa, w których głowa rodziny pochodzi ze wsi</u>			
Żywność	99	97	97
Alkohol i tytoń	91	95	83
Odzież i obuwie	96	96	117
Mieszkanie	109	97	88
Opał i światło	100	101	89
Higiena i ochrona zdrowia	85	94	88
Kultura i oświata	123	138	127
Komunikacja i łączność	106	96	77
Inne wydatki	98	96	97
<u>Gospodarstwa w których żona pochodzi ze wsi</u>			
Żywność	102	96	98
Alkohol i tytoń	109	110	92
Odzież i obuwie	93	107	110
Mieszkanie	107	101	97
Opał i światło	96	94	100
Higiena i ochrona zdrowia	67	92	96
Kultura i oświata	104	111	104
Komunikacja i łączność	103	108	109
Inne wydatki	105	101	97

Oceniając orientacyjnie powyższe dane, można zaryzykować następujące ogólne stwierdzenia:

a/ Trudno ustalić, czy większy wpływ na model struktury spożycia ma pochodzenie męża czy żony. Ocenę tę utrudniają między innymi fakt /1/ stosunkowo małych próbek w analizowanych przekrojach oraz /2/ nierównomiernego poziomu dochodów i eo ipso wydatków co mimo sprówdzenia danych do "wspólnego mianownika" nie eliminuje oddziaływania elastyczności dochodowej.

b/ Po tym zastrzeżeniu można jednak przypuszczać, iż większą rolę w tym zakresie odgrywa, w każdym razie w zakupie dóbr konsumpcji trwałej oraz niektórych pozycji codziennego spożycia raczej pochodzenie żony. I tak stwierdzono szereg podobieństw między strukturą wydatków na żywność, ubranie, alkohol, tytoń, kulturę itp. między rodzinami, w których żona pochodzi ze wsi, a rodzinami w których oboje małżonkowie stamtąd pochodzą. Występują jednak także duże odchylenia jak na przykład: rodziny w których żona pochodzi ze wsi więcej wydają od rodziny o pochodzeniu czysto wiejskim na wczasy, na żłobki ponadto w szerszym zakresie korzystają z dóbr i usług o charakterze konsumpcji bieżącej, jak np. książki i czasopisma.

c/ Ogólnie ustalono także, że rodziny pochodzenia "mieszanego" wydają, podobnie jak rodziny o pochodzeniu czysto wiejskim mniej od rodzin wywodzących się z miasta na żywność, na higienę i ochronę zdrowia, więcej zaś na: ubranie i obuwie, kulturę i oświatę.

d/ Rodziny "mieszane" otrzymują wyraźnie więcej artykułów ze źródeł bezpłatnych /zarówno z ogródków działkowych jak i w formie darów/ niż rodziny pochodzenia miejskiego. Trzeba zresztą podkreślić, iż wyraźnie uprzywilejowane są w tym zakresie rodziny, w których żona pochodzi ze wsi. Czyżby w tej formie odbywała się częściowo spleta posagu?

Powyższe uwagi mają charakter bardzo ogólnej charakterystyki. Niewątpliwie jednak zagadnienie małżeństw mieszanych zasługuje na szersze potraktowanie, na bardziej wnikliwe podejście. Zagadnienie modelu spożycia tych rodzin, jak i ustalenie wpływu jaki mają poszczególne członkowie rodziny jest przecież problemem interesującym zarówno socjologów wsi jak i rodziny, czy też "feminologów".

5. WARUNKI MIESZKANIOWE RODZIN A ICH POCHODZENIE

Omówione dotąd modele spożycia rodzin o różnym pochodzeniu na podstawie wydatków tych rodzin, nie wyczerpuje jednak zagadnienia, przedstawiają tylko niektóre aspekty ich modelu spożycia. Konieczne jest uzupełnienie tej analizy danymi o warunkach mieszkaniowych tych rodzin, tj. powierzchni zajmowanych mieszkań, form własności oraz ich technicznego standardu, jak i o wyposażeniu w dobra konsumpcji trwałe. Ze względu na stosunkowo bardzo małą próbkę, dla tego rodzaju dociekań, w analizowanych przekrojach rodzin o pochodzeniu mieszanym ograniczono się do podania tych danych tylko dla rodzin o pochodzeniu czysto miejskim i wiejskim. W tablicy 11 podano informacje o powierzchni mieszkaniowej przypadającej na członka gospodarstwa w tych kategoriach rodzin.

Tablica 11. Powierzchnia mieszkaniowa przypadająca na jednego członka gospodarstwa w rodzinach osób pochodzenia "czysto" miejskiego i wiejskiego /w m²/

Pochodzenie gospodarstw:	Gospodarstwa o liczbie osób:				
	2	3	4	5	6 i więcej
Wiejskie	16,2	12,3	10,9	9,2	7,9
Miejskie	17,1	13,5	11,5	9,7	7,8

Z wyjątkiem rodzin 6-osobowych i więcej osobowych we wszystkich pozostałych liczebnościach rodzin powierzchnia mieszkaniowa przypadająca na jednego członka rodziny jest w gospodarstwach osób pochodzenia miejskiego nieznacznie większa, niż w rodzinach pochodzenia wiejskiego. Różnice nie są duże, przeciętnie w przeliczeniu na osobę mieszkanie osób wywodzących się ze wsi jest o około 5% mniejsze. Natomiast zarówno w miejskich jak i wiejskich gospodarstwach występuje prawidłowość, że im większa rodzina, tym powierzchnia mieszkalna przypadająca na 1 osobę jest mniejsza.

Istnieją także duże odchylenia w formie prawnej posiadanego mieszkania. Rodziny miejskie zamieszkują w 55% w mieszkaniach administrowanych przez rady narodowe, 16% rodzin mieszka w budynkach zakładów pracy, 12% we własnych nieruchomościach. Inaczej kształtuje się sytuacja rodzin pochodzenia wiejskiego: mieszkają one tylko w

w 44% w mieszkaniach pozostających w gestii rad narodowych, natomiast aż w 23% w domach zakładów pracy, zaś 16% tych rodzin mieszka w domach własnych. Jako ciekawostkę można jeszcze przytoczyć, iż rodziny pochodzenia wiejskiego wogóle mocniej preferują formę własnościową mieszkania: aż 1,5% ich mieszka w spółdzielniach własnościowych, podczas gdy rodzin wywodzących się z miast tylko 1%.

Standard wyekwipowania tych mieszkań w urządzenia kanalizacyjno-instalacyjne obrazuje tablica 12. Odchylenia w standardzie technicznym mieszkań posiadanych nie są duże, choć niewątpliwie istnieją na korzyść rodzin pochodzenia miejskiego. Z wyjątkiem minimalnej różnicy na niekorzyść gospodarstw pochodzenia wiejskiego w zakresie łazienek i instalacji we posiadanych w mieszkaniu we wszystkich pozostałych urządzeniach istnieje wyraźne chociaż nieznaczne lepsze wyposażenie w tym zakresie mieszkań pracowników pochodzenia miejskiego. Dotyczy to w szczególności takich pozycji jak: instalacje gazowe czy też wodociągi i zlewy, a nawet instalacje elektryczne.

Tablica 12. Udział mieszkań wyposażonych w instalacje techniczno-kanalizacyjne w ogólnej puli mieszkań zajmowanych przez rodziny o pochodzeniu wiejskim i miejskim /bez mieszanych/

Rodzaj instalacji	Rodziny pochodzenia:	
	wiejskiego	miejskiego
Elektryczność	98	100
Gaz	42	48
Łazienki	48	46
WC	64	63
Wodociągi	76	80
Zlew	75	80

Reasumując, niewątpliwie przeciętny standard techniczny mieszkań posiadanych przez rodziny pochodzenia wiejskiego jest gorszy i ich wielkość jest mniejsza niż wyposażenie techniczne i wielkość mieszkań posiadanych przez ludność pochodzenia miejskiego. Inne są także formy prawne, na podstawie których rodziny te weszły

w posiadanie tych mieszkań: częściowo wiąże się to właśnie z procesem przenoszenia się ludności wsi do miast, gdzie nowi pracownicy otrzymują mieszkanie w budowanych domach zakładowych nowo budowanych wielkich zakładach pracy.

6. WYPOSAŻENIE GOSPODARSTW O RÓŻNYM POCHODZENIU W NIEKTÓRE DOBRA KONSUMPCJI TRWAŁEJ

O kształtowaniu się modelu spożycia świadczy także zakres posiadanych przez gospodarstwa domowe dóbr konsumpcji trwałej, nawet jeśli nie były one zakupione w okresie badanym, lecz uprzednio. Metody posiadane informacje uniemożliwiają ustalenie jakości posiadanych przedmiotów, a dotyczą tylko faktu posiadania. Informacje w tym zakresie ilustruje porównawczo dla rodzin pochodzenia wiejskiego i miejskiego tablica Nr 13.

Tablica 13. Wskaźnik wyposażenia w niektóre dobra konsumpcji trwałej rodzin pochodzenia wiejskiego i miejskiego /z wyeliminowaniem gospodarstw mieszanych /Rodziny miejskie = 100/

Artykuły konsumpcji trwałej	Liczba osób w gospodarstwie:				
	2	3	4	5	6 i więcej
Telewizory	79	80	67	87	74
Radio	92	94	101	93	98
Pralki	108	97	94	93	85
Odkurzacze	84	44	62	68	73
Lodówki	73	64	69	38	21
Maszyny do szycia	100	84	91	115	116
Motocykle	267	127	100	240	45
Rowery	176	104	109	123	120
Aparaty fotograficzne	50	55	65	44	71

Już ogólna analiza powyższej tablicy wskazuje na istnienie wyraźnych prawidłowości w preferencjach posiadania dóbr trwałych przez rodziny w zależności od ich pochodzenia. Ogólnie można stwierdzić, że:

- a/ Rodziny pracowników pochodzące ze wsi wyraźnie częściej zaopatrują swe gospodarstwa w motocykle i rowery; może wiąże się to z koniecznością odbywania dłuższych przejazdów do swej rodzinnej miejscowości, lub rodziny te a raczej ich część posiada te środki lokomocji już w momencie przenoszenia się ze wsi do miasta.
- b/ Gospodarstwa osób pochodzących ze wsi są wyraźnie upośledzone w zakresie posiadania takich artykułów konsumpcji trwałej jak lodówki, aparaty fotograficzne, odkurzacze, a nawet telewizory. Wydaje się, że przyczyną tego stanu rzeczy jest odczuwanie przez te rodziny w mniejszym stopniu potrzeb posiadania tych przedmiotów, a nie brak środków materialnych na ich nabycie.
- c/ Na posiadanie niektórych artykułów konsumpcji trwałej pochodzenie nie wywiera już na obecnym etapie żadnego wpływu. Dotyczy to m.in. takich dóbr jak radio, pralka czy maszyna do szycia.

7. WNIOSKI

Podsumowując powyższe uwagi na temat wpływu jaki wywiera na model spożycia pochodzenie miejskie czy wiejskie gospodarstwa domowego należy podzielić te spostrzeżenia na dwie grupy zagadnień: metodologiczne i analityczne.

Wpływ pochodzenia na model spożycia jest, jak stwierdzono, bardzo wyraźny i dotyczy nie tylko wielu aspektów spożycia, ale także modelu rodziny, jej aktywności zawodowej, czy też wielkości i struktury dochodów gospodarstwa domowego. Wszystkie stwierdzenia w tym zakresie są istotne:

a/ Dla planistów opracowujących zarówno prognozy przemian w spożyciu, jak i dla osób zajmujących się prognozami demograficznymi, czy sporządzaniem bilansów siły roboczej, bądź bilansów i prognoz kształtowania się dochodów ludności. Dotyczy to szczególnie badań przeprowadzanych w układzie regionów uprzemysławianych.

b/ Dla socjologów interesujących się przemianami jakie zachodzą w modelu rodziny pod wpływem procesów związanych z przenoszeniem się ludności wiejskiej do miast. Uzyskane wyniki są istotne zarówno dla osób interesujących się problemami wiejskimi jak i miejskimi.

c/ Dla polityków społecznych rozpatrujących skutki zakładanych ewentualnie reform systemu cen, świadczeń społecznych itp.

Przeprowadzone jednorazowo badanie umożliwiło tylko ustalenie pewnych orientacyjnych stwierdzeń, które możliwe iż w przyszłości ulegną pewnej modyfikacji w przypadku jeśli tego rodzaju analizy będą kontynuowane. W szczególności wydaje się, że byłoby wskazane zbadanie jaki wpływ ma na strukturę spożycia ludności wiejskiej, przenoszącej się do miasta, okres czasu jaki przebywa w mieście, po jakim czasie się asymiluje. Innymi słowy istotne byłoby zbadanie, jak się kształtuje ten model spożycia na przykład po roku, po 5 i 10 latach przebywania w mieście. To ostatnie miałyby specjalnie duże znaczenie dla opracowania prognoz krótko-terminowych spożycia w miastach, gdzie przeprowadzane są duże inwestycje przy budowie których masowo zatrudnianą jest ludność wiejska. Niezależnie od tego warto byłoby zbadać te dane w przekroju różnych poziomów wykształcenia głów rodzin: nie wydaje się bowiem, aby model spożycia osoby

pochodzącej ze wsi po wyższych studiach bądź też tylko posiadającej wykształcenie na poziomie szkoły podstawowej podlegała tym samym kierunkom ewolucji i żeby zachodziła ona w podobnym tempie. Osobnym zagadnieniem, w tym opracowaniu nie wyczerpanym, jest sprawa modeli konsumpcji małżeństw mieszanych tj. tych, w których tylko mąż lub żona jest pochodzenia wiejskiego, a drugi wspólny żonek są pochodzenia miejskiego; ustalenie szczegółowe kto z rodziców i żonków decyduje o modelu spożycia, jaki wpływ ma na to pochodzenie osób, a jakie ich wykształcenie czy płeć jest, szczególnie punktu widzenia socjologii rodziny jak i nauki o handlu, bardzo istotne.

Powyższe uwagi przesadzają o pewnym stopniu założenia metodologiczne jakie trzeba postawić w stosunku do przyszłych badań. Wątpliwie konieczne jest w szczególności uzyskanie dodatkowych informacji o badanych rodzinach oraz rozpracowanie ich w innych dziedzinach. Oto najważniejsze propozycje:

a/ Konieczne jest uzyskanie informacji o tym kiedy badane rodziny przeniosły się ze wsi do miasta oraz zbadanie, jakim procesom podlega spożycie tych rodzin w miarę zachodzenia procesu asymilacji w mieście.

b/ Niezależnie od tego trzeba rozpracować uzyskane dane w zależności od poziomu wykształcenia osób pochodzenia wiejskiego które przeniosły się do miasta. Należy sądzić, że różnice w strukturze spożycia będą dość duże a proces asymilacji i tracenia cech wiejskich z wsią będzie przebiegał odmiennie.

c/ Byłoby wskazane ustalenie czy i jaki jest związek między poziomem dochodów rodziny pochodzenia wiejskiego a jej modelem życia. Badanie należałoby przeprowadzić jednak na rodzinach o samej liczebności w podziale, w związku z małą próbką, najwyżej 2-iej lub 3-iej grupy dochodów.

w/187/70

Z serii „Z prac Zakładu Badań Statystyczno-Ekonomicznych” ukazały się dotychczas następujące zeszyty:

1. WYBRANE ZAGADNIENIA WAHAŃ SEZONOWYCH
2. METODY ANALIZY SZEREGÓW CZASOWYCH
3. OGÓLNE PROBLEMY PROGNOZ STATYSTYCZNYCH
4. METODA ROTACYJNA W BADANIACH BUDŻETU CZASU
5. METODA ROTACYJNA W BADANIACH BUDŻETÓW RODZINNYCH
6. OGÓLNE PROBLEMY PROGNOZ STATYSTYCZNYCH (SEMINARIUM)
7. ZASTOSOWANIE METODY ROTACYJNEJ (SEMINARIUM)
8. SPOŁECZNY FUNDUSZ SPOŻYCIA
9. PRÓBY BUDOWY PROGNOZ STATYSTYCZNYCH SKUPU TRZODY CHLEWNEJ I BYDŁA
10. PRÓBY STATYSTYCZNYCH PROGNOZ PLONÓW ZBÓŻ
11. METODOLOGIA EKONOMETRYCZNEJ ANALIZY KOSZTÓW
12. BUDOWA KRÓTKOTERMINOWEJ PROGNOZY STATYSTYCZNEJ
13. SPOŁECZNY FUNDUSZ SPOŻYCIA (SEMINARIUM DYSKUSYJNE)
14. ŚRODKI OBROTOWE W BILANSIE PRZEPŁYWÓW MIĘDZYGAŁĘZIOWYCH
SZACUNEK MAJĄTKU TRWAŁEGO PRODUKCYJNEGO W LATACH 1950—1960
15. EFEKTYWNOŚĆ METOD ESTYMACJI I SCHEMATÓW LOSOWANIA W BADANIACH POGŁOWIA ZWIERZĄT GOSPODARSKICH
16. ZASTOSOWANIE FUNKCJI PRODUKCJI DO ANALIZ ROZWOJU GOSPODARCZEGO
17. PRZETWARZANIE EKONOMICZNYCH SZEREGÓW CZASOWYCH Z WYKORZYSTANIEM EMC
18. EKONOMETRYCZNA ANALIZA EFEKTU POSTĘPU ORGANIZACYJNEGO

cbs 79056
Podręczno
Znacznik

